

MUZEJ PRIGORJA

VESNA PARUN
KLASIČNI TRIPTIH
GOETHE – HEINE – RILKE

VESNA PARUN

DAS KLASSISCHE

TRIPTYCHON

GOETHE – HEINE – RILKE

Im Jubiläumsjahr, in welchem der symbolische 100-jährige Geburtstag der größten kroatischen Dichterin Vesna Parun (1922 – 2010) gefeiert wird, soll auch ihre Tätigkeit als Übersetzerin aus dem Deutschen ins Kroatische dargestellt werden. Ihre Übersetzungen werden im Kroatischen Staatsarchiv in Zagreb aufbewahrt, darunter auch die große graphische Mappe *Das klassische Triptychon* mit Illustrationen des kroatischen Malers Sergej Mihić. Was hat die Dichterin in der langen Periode von 1949 bis 2000 aus dem Deutschen ins Kroatische übersetzt? Vor allem hat sie sich für die großen Klassiker der deutschen Literatur entschieden und die Gedichte *Erkönig* von J. W. Goethe, *Herbsttag* von R. M. Rilke und *Lore Ley* von H. Heine nachgedichtet. Dies erfolgte nach einer Einladung aus der Redaktion der Zeitschrift *Erasmus*, ist jedoch auch ihrer langen Faszination mit der deutschen Lyrik verschuldet, die bis zu ihrer Gymnasialzeit in Split der 1930er Jahre zurückreicht, wofür Belege im Archiv zu finden sind. Nachdem ihre Übersetzungen der großen Klassiker sehr positiv aufgenommen wurden, hat sie sich entschieden, sich den lange gehegten Wunsch zu erfüllen und sich mit Nachdichtungen von Heinrich Heines Lyrik zu beschäftigen. Ihre Übersetzungen wurden danach in einer repräsentativen Auswahl in der großen Anthologie der Gedichte Heinrich Heines im Jahr 2001 veröffentlicht. In den aufbewahrten Archivmaterialien sind die sehr schönen Abschriften ihrer Nachdichtungen von Heines Gedichten zu finden, die sich sogar für eine weitere, eventuell zweisprachige Publikation eignen wurden.

Milka Car

VESNA PARUN

KLASIČNI TRIPTIH

GOETHE – HEINE – RILKE

Koliko je god teško i nezahvalno izdvajati osobe ili događaje koji su obilježili određena vremenska razdoblja, godina 2022. za velik će broj ljudi koji se bave hrvatskom kulturom ostati zapamćena kao ona u kojoj se navršilo stotinu godina od rođenja Vesne Parun. Mnogo je puta i u raznim prilikama tijekom 2022. istican zavidan književni opus koji je za sobom ostavila jedna od najvećih hrvatskih pjesnikinja, a nije zaboravljena niti njezina likovna ostavština, čiji manji dio u svom fundusu čuva Muzej Prigorja. Vesnine slike Muzej je, o desetoj obljetnici pjesnikinje smrti, otkupio uz ostatak privatne zbirke čiji sadržaj čine još i knjige iz njezine osobne biblioteke, dvije nagrade i tri uokvirene i potpisane pjesme iz grafičke mape *Klasični triptih s prepjevima* J. W. Goethea, H. Heinea i R. M. Rilkea. Izlaganje spomenutih prepjeva prilika je za predstavljanje barem malog dijela inače mnogo opsežnijeg prevoditeljskog rada Vesne Parun s kojim je javnost, vjerujemo, slabije upoznata.

Kloneći se domišljanja o tome je li pjesnikinjina „žudnja“ za prepjevima izrasla iz sasvim osobnih ili iz altruističkih razloga, ne možemo ne zahvaliti joj što nam je pružila mogućnost razumijevanja stihova njemačkih klasika. Za priliku da zajedničku baštinu, nastalu pod perima njemačkih i hrvatskih književnih velikana, javnosti prikažemo u najprikladnijem prostoru, zahvaljujemo Goethe-Institutu Kroatien.

Zlata Vucelić: Vesna Parun i Mačak Džingiskan, c/b fotografija, 1970.-ih, 48 × 37 cm

Morena Želja Želle

Rainer Maria Rilke

HERBSTTAG

err: es ist Zeit. Der Sommer war sehr groß.
Leg deinen Schatten auf die Sonnenuhren,
und auf den Fluren laß die Winde los.

*Befiehl den letzten Früchten voll zu sein;
gib ihnen noch zwei südlichere Tage,
dränge sie zur Vollendung hin und jage
die letzte Süße in den schweren Wein.*

*Wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr.
Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben,
wird wachen, lesen, lange Briefe schreiben
und wird in den Alleen hin und her
unruhig wandern, wenn die Blätter treiben.*

JESENJI DAN

veišnji: vrijeme je. Dugo bijaše ljeto.
Sjen svoju prostri na sunčane ure,
i vjetre oslobodi, tlom nek jure.

*U vrtovima daj posljednjem voću
još dva južna dana, da dovrše
ruj te krošnje, što se pod njim krše.
U teško vino ubaci slatkoću.*

*Tko sada nema doma, neće ga imati više.
Tko sada sam je, i ostat će sam
da bdi, uz svijeću, duga pisma piše.
Kroz drvorede prazne, nesretan
tumarajuć', dok zasipa ga lišće.*

Prepjev: VESNA PARUN

Vesna Parun

PREPJEVI PJESNIKA NJEMAČKOGA GOVORNOG PODRUČJA VESNE PARUN

U tematu posvećenom hrvatskim prevodilačkim velikanima pokojni slijepi prevoditelj Sead Muhamedagić piše o prepjevima poezije Heinricha Heinea na hrvatski te u svojem stilu, emfatično i zaneseno, spominje, među ostalima, prepjeve pjesnikinje Vesne Parun promatrajući ih kao „odzvanjajuće lahorenje rječozvuka”.¹ Tom sintagmom u prvom redu naglašava muzikalnost i ritmičnost njezinih prijevoda tumačeći ih kao stapanje leksičke razine i melodioznosti prevedene poezije. Sama pjesnikinja pak o prevođenju poezije piše u pogovoru svojih prepjeva bugarskoga pjesnika Hriste Jasenova objavljenima u vlastitoj nakladi pod naslovom *Viteški zamak*. Ona o književnom prevođenju piše uz mnogo skrupula, svjesna s jedne strane koliko je „gorka spoznaja da je ono najčarobnije u nečijoj poeziji neprevodivo, jer je riječ postala muzikom.”² te na drugome mjestu govori o „neprevodivim tananim branicama riječi do drugih nepoznatih obala”. Time Vesna Parun tematizira vječno pitanje o granicama prijevoda, odnosno promišlja mogućnosti prenošenja semantičke i konotativne višeslojnosti izvornika, posebno u poeziji, u prijevod. Istodobno poeziju shvaća kao „pregršt mojih posebnih zemaljskih trenutaka, pjesničkom riječju zasvjetlucalih u nijemosti svakodnevice.”³, što ne opisuje samo njezinu ahistorijsku, novosymbolističku poetiku⁴ s naglašenom pozicijom infantilnog subjekta, nego istodobno ukazuje na očaranost poetskim tekstom, kao i njezinu iznimnu predanost pisanju i prevođenju te se upravo zbog toga, unatoč činjenici da je bila svjesna koliko je prevođenje poezije izazovan zadatak, uvijek iznova upuštala u prijevode. Kako dakle ostvariti iznimno naglašenu jakobsonovsku poetsku funkciju iz originalnog teksta i kako ju prebaciti u tekst na drugom jeziku? Traduktološki rečeno, na koji način je moguće ostvariti ekvivalent originalu u prijevodu na drugi jezik i je li u sasvim drugačijem književnom sistemu moguće ostvariti tekst adekvatan originalnom umjetničkom djelu?

1 Sead Muhamedagić: Heinrich Heine u prepjevima velikih hrvatskih pjesnika. U: Sead Muhamedagić, Nataša Medved (ur.): Zagrebački prevodilački susreti 2013. – 2015. O prijevodnom stvaralaštvu. Hrvatski prevodilački velikani. DHKP: Zagreb 2019., str. 35 – 51, ovdje str. 37.

2 Vesna Parun: *Viteški zamak*. VI. naklada: Stubičke toplice 2006, str. 117.

3 Vesna Parun: *Pozdrav*. U: *Dom na cesti*. Valjevo 1985, str. I – III, ovdje str. I.

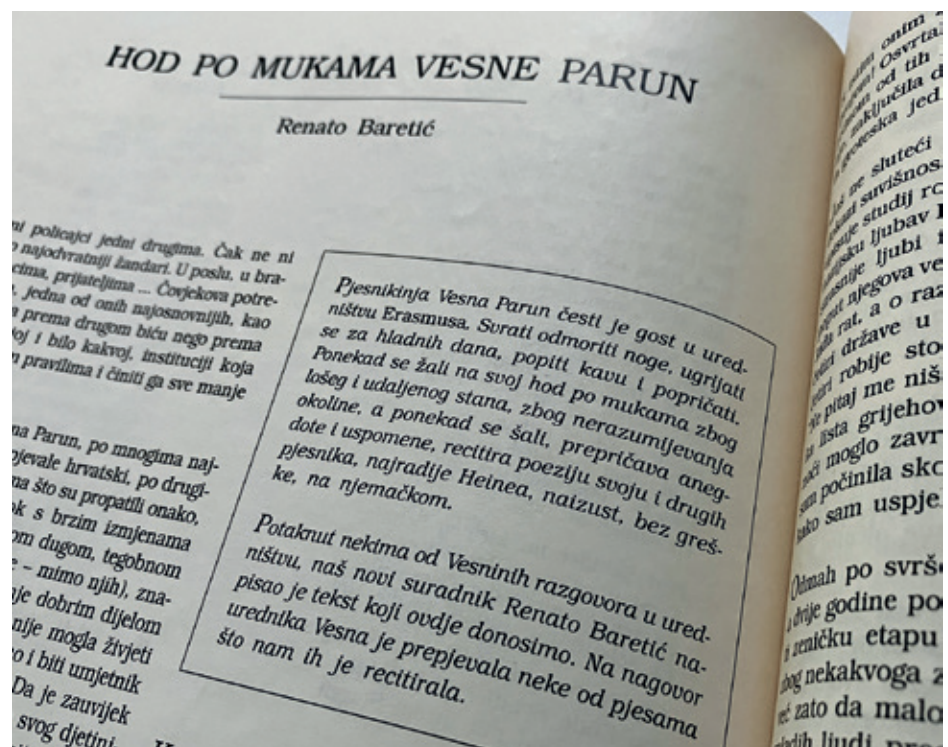
4 Cvjetko Milanja: *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000.* (I. sv.). Altagama: Zagreb 2000, str. 43.

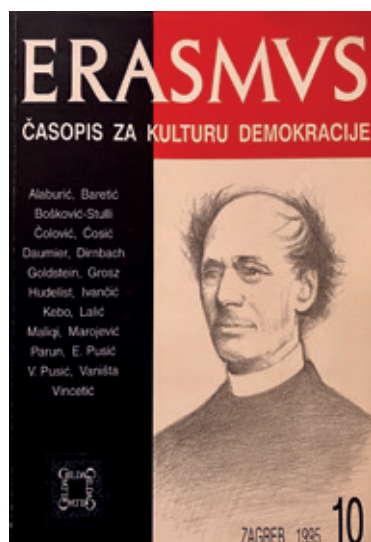
Odgovor na ova pitanja potražiti ću u prepjevima Vesne Parun s njemačkoga govornog područja, okupljenim u časopisima i pjesničkim zbkirkama, kao i u sačuvanoj rukopisnoj građi. Potragu za njezinim, danas ipak manje poznatim prepjevima s njemačkoga govornog područja, potaknula je isprva građa što se čuva u Muzeju Prigorja, u prvom redu uokvirene i potpisane pjesme iz grafičke mape *Klasični triptih* s prepjevima J. W. Goethea, H. Heinea i R. M. Rilkea. Taj je poticaj vodio do daleko opsežnije građe što se čuva u Hrvatskom državnom arhivu i dobro dokumentira nastanak i različite verzije prepjeva kanoniziranih pjesnika njemačkoga govornog područja, čime se Vesna Parun bavila od 1949. pa sve do 1997. godine. Prijevodi s njemačkoga jezika sežu sve do vremena neposredno nakon objavljivanja njezinoga pjesničkog prvijenca *Zore i vihori* 1947. kada je stupila u književno polje suvremenog hrvatskog pjesništva u „osvit Druge moderne koja je definirana iz antipolitičkog književnog angažmana ograđivanjem od socrealističkih načela stvaranja i otvaranjem ka moći same umjetnosti, nespurtane i eksplozivne”,⁵ čime se suprotstavila agitpropovskom shvaćanju poezije kao i apodiktičkim sudovima tada iznimno utjecajnoga ideologa književnosti Marina Franičevića te time radikalno prekinula s očekivanjima socijalističkog realizma i društvenog naloga književnosti. Tako započinje svoj „hod po mukama”, kako njezinu biografiju opisuje Renato Baretić i zadržala svoju samosvojnu poziciju unutar književno-kulturnoga polja u kojem ostaje neuhvatljiva i nije dopuštala svrstavanje u omeđene generacijske ili poetske pretince: „Uvijek sam bila i zauvijek ću ostati nepoznanica u svim vašim jednadžbama.”⁶ U trećem koraku kratko ću se osvrnuti na prepjeve vjerojatno najpoznatije Heineove balade *Lore Lay* kao reprezentativne za pjesničku poetiku Vesne Parun i njezino samoshvaćanje te ih tumačiti kao izazov i fascinaciju za čitateljsku i prevoditeljsku publiku od svojega nastanka pa sve do danas.

5 Tin Lemac: Poetičko-stilska konceptualizacija pjesničke knjige "Zore i vihori" Vesne Parun. *Croatica et Slavica* ladertina. 10/2, 2014., str. 345 – 374.

6 Renato Baretić: Hod po mukama Vesne Parun. U: Erasmus. Časopis za kulturu demokracije. 10 veljača 1995, str. 72 – 76, ovdje str. 76.

Erasmus, časopis za kulturu demokracije, Zagreb, Broj 10/1995.

Erasmus, časopis za kulturu demokracije,
Zagreb, Broj 10/1995.

U gradivu iz ostavštine Vesne Parun koja se čuva u Hrvatskom državnom arhivu nakon što je 1996. predala svoj život sačuvan u četrdeset crnih vreća, kako glasi naslov njezine autobiografije⁷, nalazi se i manja cjelina građe koja se odnosi na prevodilački rad. U 12 akvizicija cjelokupna građa spremljena je u 54 kutije za koje je autorica pomno pripremila komentare i mogu se čitati u arhivu. Kutija pod naslovom *Prevodilački rad* sadržava opsežnije korpuse prijevoda s bugarskoga i francuskog jezika, kao i opsegom skromnije prijevode s njemačkoga jezika. Oni obuhvaćaju 89 listova, 15 dvolista i 1 omotnicu u vremenskom periodu od 1949. do 1997. s njezinim rukopisnim prijevodima pjesnika Reinera Maria Rilkea, Heinricha Heinea i Johanna Wolfganga Goethea te objavljenu grafičku mapu *Klasični triptih* sa spomenutim prijevodima Goethea, Heinea i Rilkea.

7 Isto., str. 75.

Pored tih tekstova, u građi se mogu pronaći tiposkripti prijevoda poezije Vesne Parun na njemački jezik. Radi se o pet pjesama koje je s hrvatskoga na njemački prevela iznimno aktivna prevoditeljica i posrednica kulture njemačkoga govornog područja Božena Begović: sonet *Susret (Begegnung)*, potom *Posljednja pjesma (Das letzte Gedicht)*, *Stranac (Der Fremde)*, *Kasni sjaj (Später Glanz)*, *Povratak (Rückkehr)*. Svakako, recepcija Vesne Parun na njemačkom govornom području tvori zasebno područje i zasluživala bi poseban prikaz, kao i prepjevi njezine poezije na njemački jezik, što je zanimljivo područje propulzivnih kulturnih transfera u 20. stoljeću. Poznato je, dakako, da je njezina vjerojatno najpoznatija pjesma *Ti koja imaš nevinije ruke* također bila prevedena na njemački jezik (*Du, mit Händen, die unschuldiger sind als meine*, Heidi Pataki) te da je od 1970-ih godina putovala na čitanja i predstavljanja knjiga širom njemačkoga govornog područja.

Premda bi možda očekivali prepjeve suvremene poezije njemačkoga govornog područja, pjesnikinja poput austrijske pjesnikinje Ingeborg Bachmann ili istočno njemačke pjesnikinje Sarah Kirsch, koje bi odgovarale njezinom senzibilitetu, iz ostavštine je jasno da se ograničila na prijevode kanoniziranih pjesnika te se radi isključivo o prepjevima Goethea, Heinea i Rilkea. Moguće objašnjenje za tu odluku nudi njezina samosvojna pjesnička pozicija na razmeđu tradicionalnoga i

modernog, prožeta refleksivnošću i emocionalnošću te se stoga odlučila posvetiti prepjevima klasičnih pjesnika njemačkoga govornog područja. No, korijeni oduševljenja njemačkim klasicima sežu dublje. U tom je smislu zanimljiv kraći zapis koji se može pronaći u crvenoj mapi s prijevodima Heineove poezije. Pjesnikinja je u rukopisnoj verziji prijevoda balade *Lore Lay* od 1. veljače 1995. nadalala crnom kemijskom olovkom „od svoje šesnaeste godine iz splitskih školskih klupa, gdje je po prvi put pročitah i naučih napamet na njemačkom, nosim tu baladu u sebi i žudim da je prepjevam! To ipak, već u stvari dočekah!“⁸ te se na temelju toga zapisa može uspostaviti raspon od 30-ih godina 20. stoljeća sve do samoga kraja stoljeća. Stoga možemo govoriti o cjeloživotnoj fascinaciji klasičnim pjesništvom njemačkoga govornog izraza. Tu trajnu fascinaciju pjesništvom i njegovim posredovanjem potvrđuju sačuvane *Rukopisne bilješke iz neke davne 1949. – 50. godine*⁹ nastale, kako Vesna Parun u srpnju 2000. dodaje ljubičastom tintom, u „Beogradu na jednom tavanu blizu „Karlovca“ [...], mislim, uz moje pokušaje prevođenja Rilkea.“ Bilješke iz te davne 1949. godine pisane su sitnim rukopisom i crnom tintom u dvadeset točaka i sažimaju promišljanja o granicama i mogućnostima prijevoda, koncipirane kao savjeti samoj sebi, primjerice u prvoj točki: „Ne reći sve do kraja, neka ostane u tajni, a ipak se sluti što je bilo: smrt, pogreška.“ ili su pak sasvim općenita promišljanja o funkciji poezije, poput šesnaeste točke: „Pjesma mora biti bez riječi kao let ptica.“ Većina zapisa su ipak sasvim konkretna promišljanja o leksičkim i stilističkim izazovima prevođenja, kada spominje banalne riječi poput „sjeta“ i „tuga“ ili iskušava rime na kraju pojedinih stihova.

Nakon dugotrajnoga razdoblja akumulacije, prepjevi se potom realiziraju tek 1995. godine, a kao neposredan povod navodi se poticaj tadašnjega novog suradnika Renata Baretića u redakciji časopisa *Erasmus* gdje je Vesna Parun tih godina često zalazila: „Svrati odmoriti noge, ugrijati se za hladnih dana, popiti kavu i popričati. Ponekad se žali na svoj hod po mukama zbog lošeg i udaljenog stana, zbog nerazumijevanja okoline, a ponekad se šali, prepričava anegdote i uspomene, recitira poeziju svoju i drugih pjesnika, najradije Heinea, naizust, bez greške, na njemačkom.“¹⁰ Prijevodi su potom, točno datirani, objavljeni u veljači 1995. godine, a u rukopisnoj verziji pjesnikinja zapisuje i podatke o njihovom nastanku. Primjerice, za Goetheovu baladu *Erlkönig* — original s kojega je prevodila je u arhivu sačuvan u fotokopiji na gotici, tj. u frakturi — zapisuje „Finalna verzija i 4 rukopisne verzije od ponoći do podneva 7.2.1995. i do ponoći 8.2.“, što odgovara datiranju u časopisu *Erasmus*. U iznimno čitkom rukopisu mogu se pratiti različite verzije i prepravljivanja prepjeva, postupci koji su i inače bili karakteristični za stvaralaštvo Vesne Parun te se njezine rukopisne bilješke nude kao mogućnost rekonstrukcije potrage za ekvivalentnom zvučnošću iz originala, primjerice kada u svojem prijevodu Goetheove balade *Erlkönig* iz razdoblja Sturm und Dranga krati strofu i pojednostavljuje izraz: „Od rožica sag dok majčica tka, / što god želio tebi pružit ću ja.“,“ pretvarajući drugi stih u „što zaželiš tebi pružit ću ja.“ Njezini su prepjevi slobodni i kreativno se udaljavaju od originala, no zadržavaju temeljna obilježja makrostrukture i ostvaruju svoju punu zvonkost i muzikalnost na hrvatskom jeziku te time

8 Ovaj, kao i ostali citati u ovom ulomku slijede prema: 10.1. Prevodilački rad Vesne Parun u HDA. Signatura: HR HDA 1755/10, 1 kutija, 1 mapa, blok 4, Poezija na njemačkom jeziku.

9 10.1. Prevodilački rad Vesne Parun u HDA. Signatura: HR HDA 1755/10, 1 kutija, 1 mapa, blok 4 Poezija na njemačkom jeziku.

10 Erasmus. Časopis za kulturu demokracije. 10: veljača 1995, str. 72.

11 Čime kreativno odstupa od originala: „Manch´ bunte Blumen sind an dem Strand; / Meine Mutter hat manch´ güldnen Gewand.“ J. W. v. Goethe: *Erlkönig*. Bliže originalu je prijevod Zorana Kravara: „Po žalu je cvijeća šarena, bijela, / U moje majke zlatnih odijela.“ J. W. Goethe: *Vilinski kralj*. U: *Izabrane pjesme* (ur. Zoran Kravar i Viktor Žmegač) Matica hrvatska. Zagreb 1991., str. 91.

Johann Wolfgang Goethe

ERLKÖNIG

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind;
Er hat den Knaben wohl in dem Arm,
Er faßt ihn sicher, er hält ihn warm.

"Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht?"
"Siehst, Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlkönig mit Kron' und Schweif?"
"Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif."

"Du liebes Kind, komm, geh mit mir!
Gar schöne Spiele spiel' ich mit dir;
Manch' bunte Blumen sind an dem Strand;
Meine Mutter hat manch' gülden Gewand."

"Mein Vater, mein Vater, und hörest du nicht,
Was Erlenkönig mir leise verspricht?"
"Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind!
In dürren Blättern säuselt der Wind."

"Willst, feiner Knabe, du mit mir gehn?
Meine Töchter sollen dich warten schön;
Meine Töchter führen den nächtlichen Reihn
Und wiegen und tanzen und singen dich ein."

"Mein Vater, mein Vater, und siehst du nicht dort
Erlkönigs Töchter am düstern Ort?"
"Mein Sohn, mein Sohn, ich seh' es genau;
Es scheinen die alten Weiden so grau."

"Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt;
Und bist du nicht willig, so brauch' ich Gewalt."
"Mein Vater, mein Vater, jetzt faßt er mich an!
Erlkönig hat mir ein Leids gethan!"

Dem Vater grauset, er reitet geschwind,
Er hält in den Armen das ächzende Kind,
Erreicht den Hof mit Mühe und Not;
In seinen Armen das Kind war tot.

VILINSKI KRALJ

Uko jezdi u noć bespućem tim
kroz mrak i buru? Otac i sin;
čvrsto on dijete u naručju drži
i grije ga jezdec', od vjetra brži.

"Ti lice skrivaš, čega te strah,
moj sine?" - "Moj oče, vilinski kralj
s krunom i žezlom, daje mi znak.
Zar ga ne vidiš?" - "Sine, to magle je trag."

"O, dijete, sa mnom na cvijetni moj prag
stupiš li, bit ćeš gost nam drag!
Od rožica sag dok majčica tka,
što zaželiš tebi pružit ću ja!"

"Zar ne čuješ, oče, kroz kopita kas
kralja vilinskog umilan glas?" -
"Miruj, moj sine, put je još dug!
U subom lišću to vjetra je bruj."

"O, mili dječaće, sad izaberi:
ljuljačku moje ti spremaju kćeri.
U noćnu čarobnu gozbu i ples
zovu te one, da budeš im knez."

"Moj oče, moj oče, zar ne vidiš dvor
gdje kralja su vilinskog kćeri i tron?"
"Moj sine, moj sine, ne vara me vid;
na poljani pustoj to vrba je niz."

"O, kako ljubim stas tanan tvoj.
Milom il silom, plijen bit ćeš moj!"
"Moj oče, moj oče, već hvata me on!
Vilinski kralj mi nanije bol!"

Otac podbode konja, što kleca
splašen, dijete dok potibo jeca.
S mukom pred kućnu dospješe dver:
na očevoj ruci sin mrtav bje.

Prepjev: VESNA PARUN

Vesna Parun

- 12 Vesna Parun: Viteški zamak. vl. Naklada: Stubičke toplice 2006., str. 117.
- 13 Klasični triptih, grafička mapa s ilustracijama Sergeja Mihića, Zagreb, 1995. (dosje), HR-HDA-1755-10-1-1.
- 14 Vesna Parun: Dvije baladeskne nepoznanice. Večernji list 20.2.1995.
- 15 Heinrich Heine: uz 200. obljetnicu rođenja. Prepjevala Vesna Parun. U: Hrvatsko slovo, 23. siječnja 1996., str. 11.
- 16 Posebna crvena mapa: V. P. Prijevodi Heine-ove poezije, lipanj 1997. 10.1. Prevodilački rad Vesne Parun u HDA. Signatura: HR HDA 1755/10, 1 kutija, 1 mapa, blok 4 Poezija na njemačkom jeziku.
- 17 Isto.
- 18 Heinrich Heine: Pjesme. (Ur. Vjekoslav Boban) Zagreb: Naklada Jurčić 2001.
- zadržavaju svoju sekundarnu modelativnu strukturu, koja je prema Lotmanu karakteristična za književne tekstove. O tome sama govori u bilješci povodom prevođenja Hristova ističući da je najvažnija: „Stabljika glazbe, na koju ćemo nasaditi onu istu biljku, u tkivo drugog jezika utkanu. U drugu riječ, koja joj se opire. Koja je ne voli, dok ne izvuče iz nje za sebe bar zrnice ljepote.“¹² Iz građe sačuvane u arhivu nije moguće rekonstruirati kako je došlo do objavljivanja divot izdanja velikoga formata, grafičke mape *Klasični triptih*¹³ s ilustracijama Sergeja Mihića iz 1995. godine s njezinim već objavljenim prepjevima Heineove *Lorelei*, Goetheove balade *Erlkönig* te Rilkeove vjerojatno najpoznatije pjesme *Herbsttag*. Ta se grafička mapa pokazuje kao istinski *Gesamtkunstwerk* u sintezi poetskoga i slikarskog, a tiskanje je pomoglo „Otvoreno društvo“ – Zagreb. Također je sačuvana bilješka Vesne Parun u kojoj se žali na pogovor Stanka Špoljarića koji je kao tiposkript sačuvan u arhivu, međutim ipak nije bio otisnut s mapom. U veljači iste godine Vesna Parun u *Večernjem listu* objavljuje kratki esej pod naslovom *Dvije baladeskne nepoznanice* u kojem piše o Heineovoj i Goetheovoj baladi tumačeći ih kao modele za „mamljenje u smrt“,¹⁴ a njezino tumačenje uvelike korespondira sa slikarskim grafikama izvedenim u snažnim kontrastima crne i bijele boje.
- Koliko joj je bilo stalo do točnosti prepjeva svjedoči njezina bilješka prilikom objavljivanja njezinih prijevoda Heineove poezije u *Hrvatskom slovu*¹⁵ povodom obilježavanja 200. godišnjice njegova rođenja na probnom tiskanom tekstu: „izvučeno za mene iz kompjutera, čekala u redakciji na to da bih ispravila pogreške.“¹⁶ Naime, objavljivanje prijevoda triju klasičnih njemačkih pjesnika prihvaćeno je iznimno pozitivno, što je ponukalo Vesnu Parun da se nastavi baviti prepjevima, o čemu svjedoči u svojoj naknadno nastaloj bilješci u crvenoj mapi s prijevodima Heineove poezije:
- „Prije 3 godine prepjevala sam te objavila u „Erazmusu“ Heineovu *Lorelei*, koja me je progonila još iz gimnazijskih dana. Prepjev je bio jako hvaljen, a mene je čežnja vukla Heineu i njegovoj poeziji sve to jače. U jesen 1996. god., prilikom boravka u Graz-u na njemačkom sam recitala moje poezije u kazalištu, zamolih poznanicu Veru R. L., režiserku recitala, da mi dobavi H. Heinea u njemačkom originalu. Uskoro sam dobila dvije debele knjige. Listala sam po zapisima, bez rječnika još, tražeći okom i dušom ono što ću razumjeti i što će me „omađijati“ poput balade „*Lorelei*“. Početkom ožujka 1997. prihvatih se prepjeva. Imam ih, bez *Lorelei*, 49. Svi su oni ovdje (ne prve skice, od njih se ne dijelim) u rukopisu, original, a tek poneki u fotokopiji.“¹⁷
- Koliko ju je taj posao obuzeo, svjedoči zapis na sačuvanoj omotnici nekoga službenog dopisa gdje zapisuje stihove i spominje da prevodi i u tramvaju na svojim dugačkim vožnjama u predgrađe, tj. u Studentski grad u Dubravi gdje je stanovala do 2000. godine kada se teže razboljela. Prijepisi su iznimno pažljivo napravljeni, može se naći napomena da ih je uređivala i pregledavala 2000. godine. Potom su u ediciji *Vrhovi svjetske književnosti*¹⁸ objavljena njezina 44 prepjeva Heineove poezije, kako prilično oštro primjećuje Sead Muhamedagić „neujednačene prepjevne

1. II. 1995

H. Heine

Lorelej

Ne znam, da l' to od njena
 sutonjili tuže sam pun.
 Priča iz davnih vremena
 sasij'o mi opijeda um.
 Smireno teče Rajna,
 ve' proladani je zrak.
 I vrbunice obasjana
 njeje ~~polako~~ spusta se svrak.
 A tamo gore, vrh stijena,
 djevojke preljeje lik.
 Kroz zarke derdane rijeke
 sunčeva p'otsijeva nit.
 Ona češji zlatanu komu
 češjem od zlata i sna.
 I pjeva, i nebom se prozu
 melodija čarobna.

(od njeje
 šumašte
 froline
 je splikad
 deškel
 klupa,
 gdje je
 prijet
 vobitli i
 nauil
 napant
 na
 vjemacki,
 nosu
 tu blade
 u dli i
 zuden do
 je prepjiv!
 To ipak,
 ve' ero
 u derti
 doček!
 v Paru

~~Paru~~ ^{Lantaru} u malenu čunu
 ta pjesma kardrije grud.
 Ne gleda on kriv svru,
 on zavri u vis, u Nju.
 Slutim, u val će nestat
 i čun i ^{čunor} ~~brod~~ taj.
 Al nikad neće prestat
 pjev troj, Lorelej!

(Prevela o njemačkom; Vesna Parun)

- 19 Sead Muhamedagić: Heinrich Heine u prepjevima velikih hrvatskih pjesnika. U: Sead Muhamedagić, Nataša Medved (ur.): Zagrebački prevodilački susreti 2013.–2015. O prijevodnom stvaralaštvu. Hrvatski prevodilački velikan. DHKP. Zagreb 2019., str. 35–51, ovdje str. 37.
- 20 Miodrag Maksimović nabraja „Oko pedeset srpskih i hrvatskih prevodilaca bavilo se prevođenjem Hajneovih stihova i proze, sa manje ili više uspeha: Damjan Pavlović, Stojan Novaković, Jovan Grčić Milenko, Milorad Šapčanin, Jeremija Živanović, Jovan Jovanović Zmaj, Aleksa Šantić, Rista Odavić, Mita Rakić, Milan Dimović, Boško Petrović, Isak Samokovlija, Velimir Živojinović Massuka, Franjo Ciraki, Ferdo Miler, Silvije Strahimir Kranjčević, Iso Velikanović, Milan Begović, Vladimir Nazor, Jakša Sedmak, Stjepan Parmačević, Hinko Gotlib, Tin Ujević, Vjekoslav Majer, Dobriša Cesarić, Dragutin Tadijanović, Vladimir Kovačić, Ivan Slamnig i dr.“ Hajnrich Hajne: Pesme (ur. Miodrag Maksimović) Rad: Beograd 1964; Pogovor, str. 97–102, ovdje str. 101.
- 21 Isto, str. 97.
- 22 Ivo Runtić: Kakva slovarica za Heineove stihove Lorelaje? Nova Croatica. Časopis za hrvatsku književnost i kulturu. 5 (55) 2011, str. 1–12.
- 23 Ivo Runtić: Antologija njemačkoga pjesništva. (ur. Marijan Bobinac) ArtTresor: Zagreb 2021.
- 24 Vladimir Nazor. Sabrana djela IX. Matica hrvatska: Zagreb 1977., str. 157.
- 25 Isto.
- 26 Andrea Meyer-Fraatz: Nazorov Heine. U: Mirko Tomasović, Vinka Glunčić-Bužančić (ur.): Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova III. (Vladimir Nazor) sa znanstvenog skupa održanog 28. i 29. rujna 2000. godine u Splitu. Književni krug: Split 2001., str. 53–63, ovdje str. 57.

kakvoće”,¹⁹ uz prijevode Milana Begovića, urednika knjige Vjekoslava Bobana, Dobriše Cesarića, Franje Cirakija, Hinka Gottlieba, Vladimira Kovačića, Silvija Strahimira Kranjčevića, Gustava Krkleca, Vjekoslava Majera, Ferde Ž. Milera, Vladimira Nazora, Stjepana Parmačevića, Jakše Sedmaka, Ivana Slamniga, Dragutina Tadijanovića, Tina Ujevića te Ise Velikanovića. Iako se ta lista čita kao popis *who is who* hrvatskoga pjesništva, to nisu jedini autori koju su prevodili Heinea,²⁰ prvi prijevodi sežu duboko u 19. stoljeće, neposredno nakon pjesnikove smrti i objavljeni su u časopisu *Danica* u kojem je, kako piše Miodrag Maksimović, urednik izabranih Heineovih pjesama objavljenih u danas nevjerojatnoj nakladi od 30 000 primjeraka, „1861. dve pesme iz Lirskog intermeca i jedn[u] iz ciklusa *Mladane patnje* preveo Damjan Pavlović (1840.–1866).“²¹ Prvu antologiju Heineove poezije pripremio je Ivo Hergešić 1951. u izdanju zagrebačke Zore.

Kako noviji traduktološki pristupi izbjegavaju ocjenjivanje različitih prijevoda, a posebno prijevoda nastalih u širem vremenskom rasponu, nego ih uspoređuju prema normama prihvatljivosti i adekvatnosti u ciljanom jeziku, kao doprinos takvome širenju horizonata spomenula bih prepjeve Heineove poezije germaniste Ive Runtića, koji 2011. godine u časopisu *Nova Croatica*²² vrlo polemički piše o ranijim prijevodima *Lorelaje* kritizirajući prijevode „po sluhu“ Dragutina Domjančića i Alekse Šantića, a posebno Vladimira Nazora. Njegovi su prepjevi objavljeni posthumno u *Antologiji njemačkoga pjesništva*²³ koju je uredio germanist Marijan Bobinac. Zanimljiv je slučaj s Vladimиром Nazorom koji piše kako u svojim prijevodima Heinea isplaćuje „jedan od svojih najkrupnijih dugova“²⁴ kada je u gimnazijsko doba u Splitu s prijateljem Milanom Begovićem učio njemački i pri tome mnogo naučio o „ritmici stihova, pjesničkom izrazu i njemačkom jeziku“²⁵ pravo uz Heinea te je potom, mnogo kasnije, u svojim prijevodima ponudio „Nazorova Heinea“.²⁶ No, Runtić sa svojim prijevodom nudi sasvim novo tumačenje Heineovih stihova, počevši od samoga naslova kojeg prilagođava slavenskim jezicima i „drukčijem akcenatskom sustavu“²⁷ te ističe motive opsjednutosti i zavodjenja radi stradavanja u sadržajnom, a „jamb njemačkog pučkog stiha“²⁸ u formalnom smislu, sve kako bi ostvario univerzalnost i poetsku vokaciju prijevoda, ali i zadržao artifičijelnost i jedinstvenost izvornika. Poput Vesne Parun u njezinim promišljajima, Runtić ističe da original ostaje „nedostižan uzor – svejedno, prema njemu valja stremiti čak iludiranom željom za istošću, pa koliko bliskosti ili sličnosti da se pritom ostvarilo.“²⁹ Pokazuje se kako prepjevi nisu nošeni idejom vjernosti originalu, nego se ostvaruju kao samosvojni kreativno-umjetnički susreti s izvornikom i uspjeli su ukoliko specifičnost originala elastično prilagode svojem jeziku te se time otvaraju dijalogu s izvornikom i istodobno sa svojom publikom kao svjedočanstvo vremena i samosvojan umjetnički artefakt.

Milka Car

- 27 Ovaj i ostale citate donosim prema pretisku članka u Antologiji njemačkoga pjesništva. Usp. Runtić: Kakva slovarica za Heineove stihove Lorelaje. U: Ivo Runtić: Antologija njemačkoga pjesništva. (ur. Marijan Bobinac). ArtTresor: Zagreb 2021., str. 361–372
- 28 Isto, str. 364.
- 29 Isto, str. 371.

Heinrich Heine

LORELEI

 *ch weiß nicht, was soll es bedeuten,
Daß ich so taurig bin;
Ein Märchen aus alten Zeiten,
Das kommt mir nicht aus dem Sinn.*

*Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt
Im Abendsonnenschein.*

*Die schönste Jungfrau sitzet
Dort oben wunderbar.
Ihr goldnes Geschmeide blitzet,
Sie kämmt ihr goldenes Haar.*

*Sie kämmt es mit goldenem Kamme,
Und singt ein Lied dabei;
Das hat eine wundersame,
Gewaltige Melodei.*

*Den Schiffer im kleinen Schiffe
Ergreift es mit wildem Web;
Er schaut nicht die Felsenriffe,
Er schaut nur hinauf in die Höh.*

*Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn;
Und das hat mit ibrem Singen
Die Lorelei getan.*

LORELAJ

 *a ne znam, da li od sjena
sutonjih tuge sam pun.
Tek priča iz davnih vremena
sanjiv mi obuže um.*

*Smireno protiče Rajna,
prohladan već je zrak.
Vrhunci plamte od žara
u dol dok spušta se mrak.*

*A onamo gore, na stijeni,
prelijepa djevojke lik.
Kroz snop dragulja njenih
sunčeva odsjeva nit.*

*Ona češlja zlaćanu kosu
češljem od zlata i sna.
I pjeva, i nebom se prosu
melodija čarobna.*

*Ladaru u malenu čunu
ta pjesma razdrije grud.
On ne vidi bridinu suru,
on zuri u vis, u Nju.*

*Slutim, u vrtlog će nestat
i čun i lađar taj.
Al' nikada neće prestat
pjev tvoj, o, Lorelaj!*

Prepjev: VESNA PARUN

Vesna Parun

Kratki esej

DVIJE BALADESKNE NEPOZNANICE

VESNA PARUN

U baladi *Lorelaj* Heine je lirik, u *Vilinskom kralju* Goethe je dramatičar; ali filozofska potka u obadvije balade ista je i izvoršte nadahnuća im je zajedničko. Ljudsko je biće, prema Bibliji, još u »raju zemaljskom« postalo žrtvom mamljenja i prijevara. Od tog prvobitnog *mamljenja na život* samo je jedan korak do mitologijske paradigme *mamljenja u smrt*.

U lirici oba ta sublimna aspekta mamljenja nenasilna su: žrtvom se postaje dragovoljno, tiranskim zovom duše ili pak logikom neumoljivih okolnosti. *Lorelaj* je jedan od vrhunskih literarnih dokumenata takvog, rekla bih, poetičnog modela čovjekove tragične sudbine. U *Erlikönigu*, naprotiv - kao i u svim bilo davnašnjim bilo recentnim sudbinskim dramama - *spiritus movens* jest NASILJE: nad dušom ili nad tijelom, izvedeno snagom nagona i volje drugoga, sa ili bez pomoći društva, države, ideologija i centara moći.

Bez nasilja - drame nema ni u životu ni u umjetnosti. *Lorelaj* je metafora za permanentan, gotovo onostranski zov ljepote i sreće, odjeknuo u nama samima iz visina u kojima čarolija sunčeve svjetlosti ima vlast nad svijetom, a *zlo* je u toj igri tek neželjena posljedica, nusprodukt naših snova. U *Erlikönigu*; međutim, *zlo* je željena posljedica, a nosilac njegov i pokretač rada se ne iz obasjanih visova ponad Rajne, nego iz mračnih šuma nibelunških, magluštna i močvarja ovozemne nam zbiljskosti bitka.

Jahanje tim predjelima, s nemoćnim ljudskim bićem u naručju, vjerna je slika povijesne neobranjivosti života. Vilinski kralj nije puka halucinacija djeteta; proizvod vrućice i straha. To *dijete* iz početne strofe strelovito izrasta pred našim očima, iz prizora u prizor; iz strofe u strofu - u *dječaka*, pa čak i u *mladića* kojemu vilinski kralj libidinozno izjavljuje ljubav. Na kraju balade, u samom

posljednjem stihu, drhtava zavjesa požude naglo se spušta i na prizorištu potresne drame ostaje ono početno uplašeno *dijete*, silovano tajanstvenim antiimpulsom života, ubijeno.

Eros kao ljepota iz klasične Heineove balade ovdje metastazira u somnambulnu erotiku smrti. Goetheov sotonistički trokut - Mefisto, Erlikönig, Zeus - nad sudbom ljudskog roda proročanski je zatvoren.

Jesmo li Margaretu u koju se zaljubio zemaljski starac žalili većma no Ganimeda, ljepotana kog je poželio nebeski vrhovnik i oteo ga; preodjenut u oblačak? Ne. Nismo ih uopće žalili. Njima i njihovoj kobi samo smo se knjiški divili. Tek ovaj treći kut trianglera, nevino dijete kao žrtva, istinsku nam je probudilo sućut. Možda i kao crni predznak vremena koje nadolazi odonud, iz posthistorije.

(Zagreb, 20. 2. 1995.)

Večernji list, Zagreb, veljača 1995.

POPIS IZLOŽAKA

- J. W. Goethe: Erbkönig / Vilinski kralj, vlastoručno potpisani prepjev (Vesna Parun) iz grafičke mape "Klasični triptih", Zagreb, Otvoreno društvo, 1995., 70 × 50 cm
- H. Heine: Lorelei / Lorelaj, vlastoručno potpisani prepjev (Vesna Parun) iz grafičke mape "Klasični triptih", Zagreb, Otvoreno društvo, 1995., 70 × 50 cm
- R. M. Rilke: Herbsttag / Jesenji dan, vlastoručno potpisani prepjev (Vesna Parun) iz grafičke mape "Klasični triptih", Zagreb, Otvoreno društvo, 1995., 70 × 50 cm
- Zlata Vucelić: Vesna Parun i Mačak Džingiskan, c/b fotografija, 1970.-ih, 48 × 37 cm
Časopis Erasmus, Zagreb, broj 10/1995.

MUZEJ PRIGORJA

NAKLADNIK: Muzej Prigorja

ZA NAKLADNIKA: Morena Želja Želle

TEKST: Dr sc. Milka Car

LIKOVNO OBLIKOVANJE: Tomislav Mrčić

SLOG I PRIPREMA ZA TISAK: Ovum

TISAK: Graforad

NAKLADA: 150 komada

ISBN 978-953-7820-54-1 (MEKI UVEZ) | ISBN 978-953-7820-55-8 (PDF)

GOETHE-INSTITUT KROATIEN, Zadarska ulica 80, Zagreb, studeni 2022.

Izložba je ostvarena sredstvima Gradskog ureda za kulturu, međugradsku i međunarodnu suradnju i civilno društvo Grada Zagreba

BALADE VESNE PARUN

Koncem 2020. godine, povodom desetogodišnjice smrti velike hrvatske pjesnikinje Vesne Parun (1922. – 2010.) u Muzeju Prigorja u Sesvetama postavljena je izložba *Balade Vesne Parun*. Prvi dio izložbe pod naslovom *Sesvetska balada Vesne Parun*, kojim je pojašnjena veza pjesnikinje sa Sesvetama, bio je postavljen u Galeriji Oblok Knjižnice Sesvete. Naime, u Sesvetama je tijekom Drugog svjetskog rata i poraća u općini (koja se nalazila u zgradi u kojoj je danas Muzej Prigorja) radio pjesnikinjin otac, a obitelj je živjela u maloj dvorišnoj kućici na čijem se mjestu danas nalazi upravo Knjižnica Sesvete. U Galeriji Kurija u Muzeju Prigorja bili su izloženi likovni radovi Parunove, njih dvadesetak, mahom pejzaža i pogleda na draga dalmatinska mjesta koji svjedoče o njevoj likovnoj nadarenosti, sposobnosti dobrog komponiranja, hrabrog slaganja boja te jakoj ekspresiji. Autorice izložbe su Morena Želja Želle i Žarka Vujić.

Izložba i katalog izložbe mogu se pogledati na poveznici

a kratki (11') dokumentarni film o Vesni Parun na poveznici:

